

เอกสารประกอบการสอนการออกฝึกภาคสนามร่วมๆ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Family study

การศึกษาครอบครัว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์อาคม บุญเลิศ
สาขาวิชาเวชศาสตร์ชุมชน เวชศาสตร์ครอบครัว อาชีวเวชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Learning and Objectives

เพื่อให้นักศึกษาสามารถ....

- 1) เข้าใจหลักการเยี่ยมบ้านศึกษาครอบครัว เพื่อการดูแลต่อเนื่องในชุมชน
- 2) เข้าใจถึงวิถีชีวิต และระบบสุขภาพของคนในชุมชนในระดับครอบครัวในบริบทของการดำเนินชีวิตตามปกติวิสัยของคนในชุมชน

Outlines

- การศึกษาครอบครัว (family study)
- Structural-functional Theory and Family System
- แผนผังความสัมพันธ์ทางสังคม Eco-map
- การเลือกครอบครัวกรณีศึกษาเพื่อเขียนรายงาน
- ประเด็นการเขียนรายงานการศึกษาครอบครัว (INHOMESSS)

Holistic approach: การดูแลอย่างเป็นองค์รวม

Person

ชื่อ อายุ อาชีพ
ประวัติชีวิต
ครอบครัวดั้งเดิม

Disease

ประวัติ
ตรวจร่างกาย
ผลตรวจ
ห้องปฏิบัติการ
การวินิจฉัยโรค

Illness

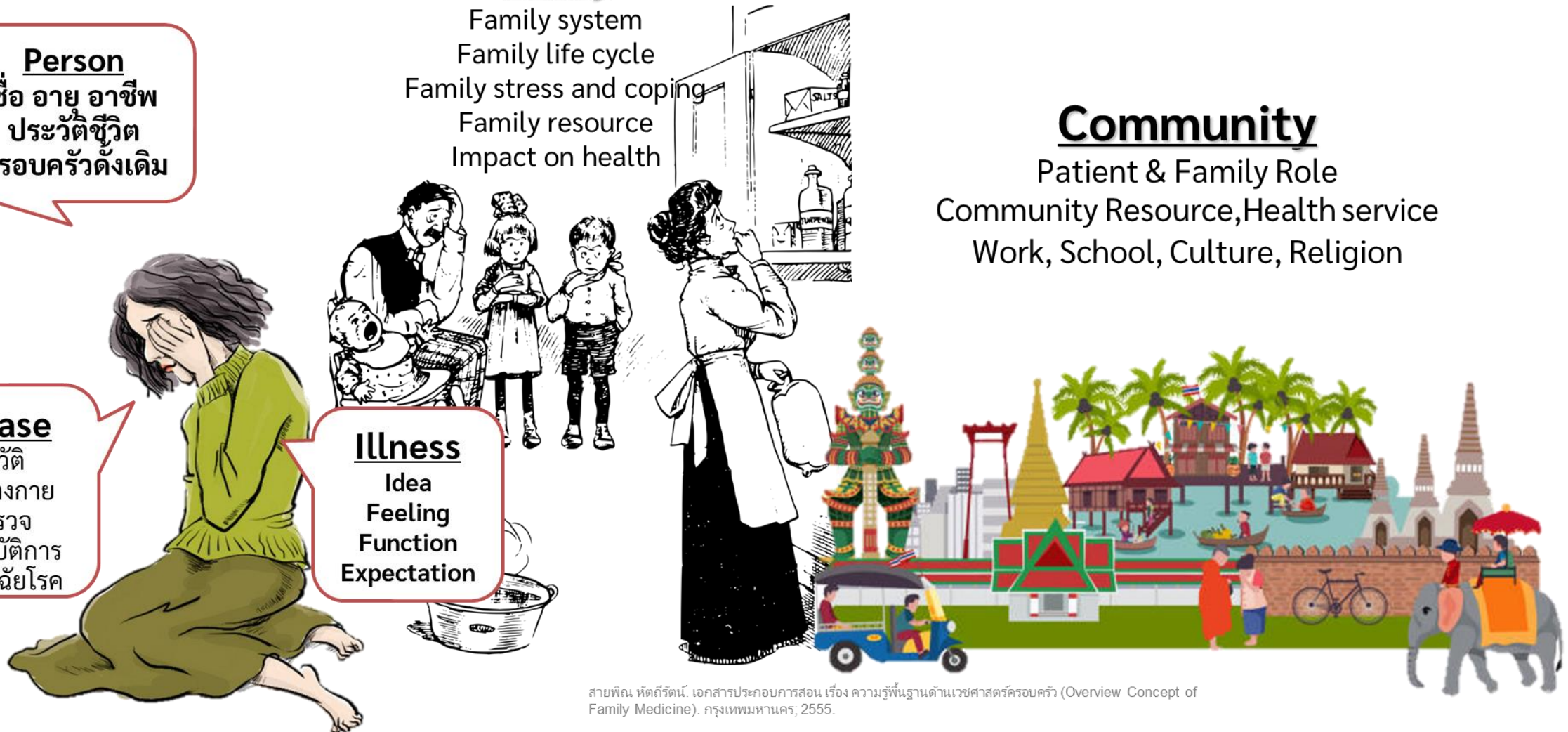
Idea
Feeling
Function
Expectation

Family

Family system
Family life cycle
Family stress and coping
Family resource
Impact on health

Community

Patient & Family Role
Community Resource, Health service
Work, School, Culture, Religion

สายพิน หัตถ์รัตน์. เอกสารประกอบการสอน เรื่อง ความรู้พื้นฐานด้านเวชศาสตร์ครอบครัว (Overview Concept of Family Medicine). กรุงเทพมหานคร; 2555.

Family Study

(การศึกษาครอบครัว)

Structural-functional Theory

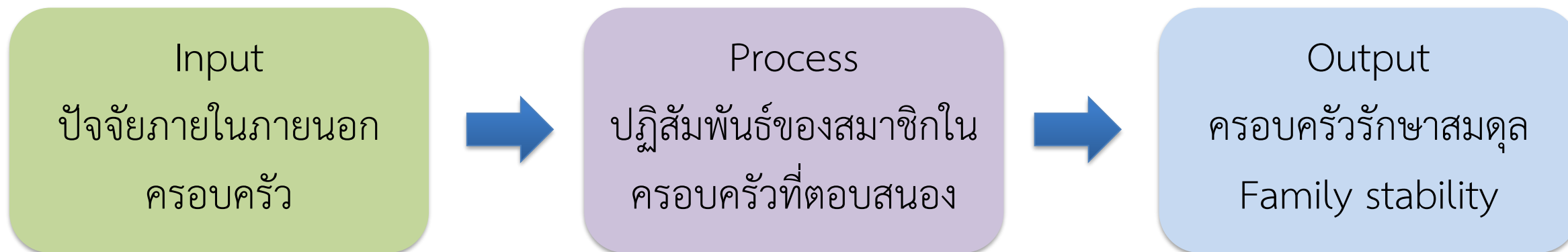
- ครอบครัวมีลักษณะเป็นระบบเปิด
- มีโครงสร้างของครอบครัวที่เป็นลักษณะเฉพาะ
- มีเป้าหมายการเกิดและดำรงอยู่ของครอบครัว
- มีการสื่อสารและรูปแบบการสื่อสารที่แสดงถึงบทบาทของสมาชิกครอบครัว
- มีหน้าที่ของครอบครัว
 - การให้ความรักความเอาใจใส่ การอบรมเลี้ยงดูสมาชิก
 - การสืบเผ่าพันธุ์ การจัดการด้านเศรษฐกิจ
 - การจัดการด้านการดูแลสุขภาพและจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานให้แก่สมาชิกในครอบครัว
- การเผชิญปัญหาครอบครัว

Family System Theory

- ครอบครัวเป็นระบบสังคมพื้นฐานที่เล็กที่สุด
- ประกอบด้วยคนหลายคนอยู่ร่วมกัน (หรืออาจจะเป็นครอบครัวคนโสด)
- มีบทบาทที่คาดหวังในครอบครัว
- มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และพึ่งพาซึ่งกันและกันของสมาชิก
- มีโครงสร้าง มีหน้าที่ มีการดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของครอบครัว
- มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งครอบครัวจะสนองตอบความต้องการของสมาชิกแต่ละคน

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

Family System Theory

(von Bertalanffy, 1990; Cox & Paley, 2003)

แผนผังความสัมพันธ์ทางสังคม (Eco-map)

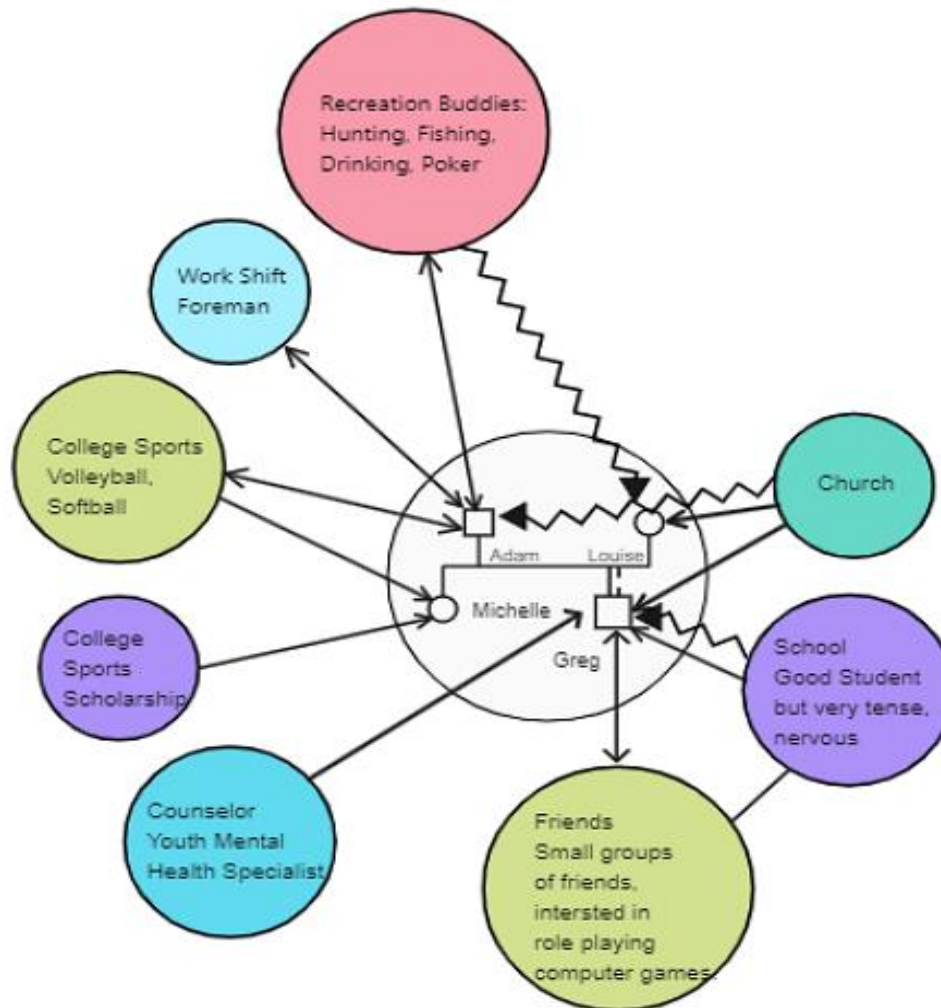
- แสดงให้เห็น**ความสัมพันธ์ทั้งหมดของสมาชิก**แต่ละคนในครอบครัว
- ความสัมพันธ์ของครอบครัวกับบุคคลหรือครอบครัวอื่นๆ
- ใช้ในการให้คำปรึกษารายบุคคลและครอบครัว
- ใช้ในการทำงานทางสังคม และการดูแลแบบเป็นองค์รวมตามหลักการของ**เวชศาสตร์ครอบครัว**
- วาดระบบนิเวศที่ครอบคลุมในครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัว

(Hartman, 1995)

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แผนผังความสัมพันธ์ทางสังคม (Eco-map)

- ===== ความสัมพันธ์ดี
- ===== ความสัมพันธ์ดี/สนิทสนม
- ~~~~~ ความตึงเครียด/ทะเลาะ
- Arrow = Energy flow
- Line thickness = intensity
- - - - - ห่างเหิน/ไม่มีปฏิสัมพันธ์

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่าง Eco-map

การศึกษาครอบครัวโดยการเยี่ยมบ้าน

(Home visit care)

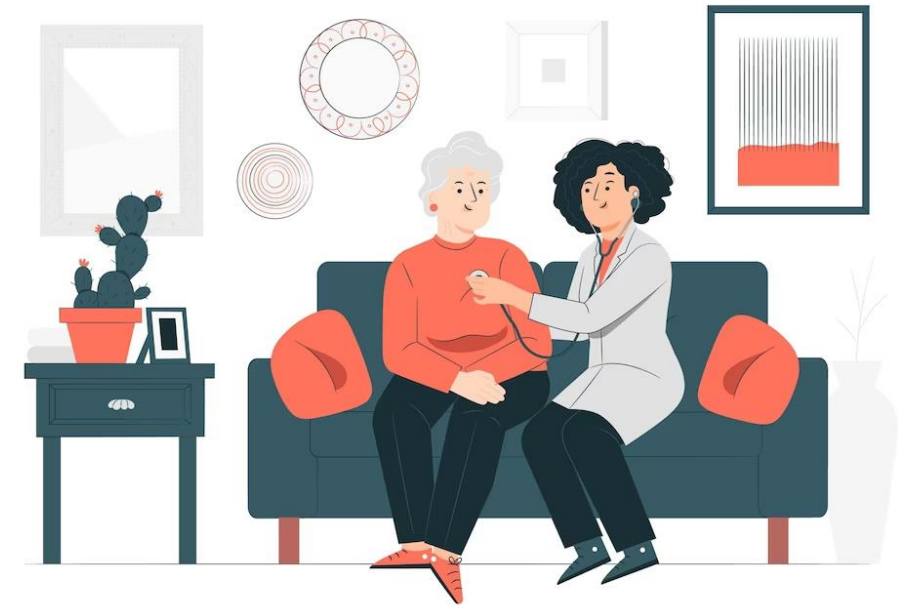

การดูแลผู้ป่วยด้วยการเยี่ยมบ้าน

- Health care or supportive care provided in the patient's home
- Home visits can lead to improved medical care

การเยี่ยมบ้านจะได้ผลดีก็ต่อเมื่อ

ผู้ป่วยมีความเต็มใจให้เยี่ยมบ้าน
ทีมบุคลากรสุขภาพมีความเต็มใจในการเยี่ยมบ้าน

การเลือกครอบครัวกรณีศึกษา

- คณาจารย์ประจำเขต เจ้าหน้าที่ประจำ รพ.สต. หรือ อสม. จะช่วยเป็นผู้คัดเลือกครอบครัวกรณีศึกษาให้กับนักศึกษา
- ครอบครัวที่น่าสนใจเพื่อสะท้อนคุณภาพชีวิตที่มี **ทุกภาวะหรือสุขภาวะ**

ครอบครัวที่มีทุกขภาวะ

- ครอบครัวที่มีความทุกข์ยาก ลำบากในชีวิตเนื่องจากความยากจน เจ็บป่วยหรือพิการ
- เป็นโรคเรื้อรังในระดับที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน วัณโรค โรคติดต่อ ปวดข้อเรื้อรัง โรคผิวหนังเรื้อรัง โรคกระเพาะเรื้อรัง ปวดหัวเรื้อรัง นิ้วในไต ไตวายเรื้อรัง ภาวะหัวใจโต/วาย ลิ้นหัวใจผิดปกติ โรคลมชัก
- สมาชิกในครอบครัวมีปัญหาทางสังคม เช่น พ่อแม่อพยพแรงงานไปทำงานที่อื่นทอดทิ้ง เด็กเล็กไว้ให้คนดูแลโดยไม่รับผิดชอบ
- ครอบครัวพ่อแม่หย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือเสียชีวิต
- ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยที่มีภาวะติดบ้านติดเตียง

ครอบครัวที่มีสุขภาพ

- ครอบครัวที่เป็นสุข หรือยากจนทางเศรษฐกิจก็ได้
- สมาชิกในครอบครัวมีศักยภาพในการปรับตัวและทัศนคติที่จะนำชีวิตสู่ความสุขตามควรแก่อัตภาพ
- มีหลักและแนวคิดที่ดีในการดำเนินชีวิต
- ครอบครัวอบอุ่น หรือมีวิธีการดูแลสุขภาพป้องกันโรคที่เหมาะสม
 - ครอบครัวผู้สูงอายุ สุขภาพดี มีคนดูแล
 - ครอบครัวเกษตรกรที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง
 - ครอบครัวหญิงหลังคลอด แม่ลูกอ่อน
 - ครอบครัวนักปฏิบัติที่มีแนวคิดพึ่งพาตนเอง มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

กำหนดการเยี่ยมบ้าน Family study

- นักศึกษาจะถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มละ 12-13 คนเพื่อทำการศึกษาครอบครัว ในชุมชน/ออนไลน์
- การเยี่ยม/สัมภาษณ์ครอบครัวที่ศึกษาให้ทำอย่างน้อย 2 ครั้งในช่วงที่ออกฝึกภาคสนาม
- แผนกำหนดการศึกษาครอบครัว/สัมภาษณ์
 - สัมภาษณ์ครั้งที่ 1 ทำความรู้จักครอบครัว
 - สัมภาษณ์ครั้งที่ 2 เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล
 - สัมภาษณ์ครั้งที่ 3 เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล
- ควรสัมภาษณ์สมาชิกทุกคนในบ้าน

Tools for home visit care

INHOMESSS

- I Immobility (ADL, IADL)
- N Nutrition
- H Home environment
- O Other people
- M Medication
- E Examination
- S Safety
- S Spiritual health
- S Family story***

Tools for home visit care: Immobility

- ศึกษาการทำงานต่างๆของสมาชิกในครอบครัว
- การเดินทางไปทำงานของสมาชิกในครอบครัว
- การดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละคนในครอบครัว
- หากมีผู้สูงอายุ ผู้ป่วยหรือผู้พิการในบ้านควรประเมิน
 - Basic ADL
 - Instrumental ADL

Tools for home visit care: Immobility

เกณฑ์คะแนน

0-4 คะแนน ผู้สูงอายุต้องการพึ่งพิงผู้อื่นทั้งหมด

5-8 คะแนน ผู้สูงอายุต้องการพึ่งพิงผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่

9-11 คะแนน ผู้สูงอายุต้องการพึ่งพิงผู้อื่นปานกลาง

12 คะแนนขึ้นไป ผู้สูงอายุต้องการพึ่งพิงผู้อื่นเพียงเล็กน้อย

การประเมินความสามารถในการดำเนินกิจวัตรประจำวัน (Functional assessment)

ชนิด basic ADL (Barthel ADL Index)

ชนิดของกิจวัตร	คะแนน	ลักษณะ
การเคลื่อนย้ายตัวเอง (Transfer)	0	ทำเองไม่ได้ นั่งเองไม่ได้
	1	ต้องการความช่วยเหลืออย่างมาก ใช้ 1-2 คน ยังพอนั่งได้
	2	ต้องการความช่วยเหลือเล็กน้อย
	3	ทำได้เองอย่างอิสระ
การเดิน (Mobility)	0	เดินเองไม่ได้
	1	ใช้รถเข็น (Wheelchair) ได้เอง เช่น การเลี้ยวเข้ามุมห้อง
	2	เดินได้โดยมีคนช่วย 1 คน
	3	ทำได้เองอย่างอิสระ
การใช้ห้องน้ำ (Toilet use)	0	ทำเองไม่ได้
	1	ทำเองได้บางอย่าง โดยมีคนช่วยบ้าง
	2	ทำได้เองอย่างอิสระ
การล้างหน้า (Grooming)	0	ทำเองไม่ได้ โดยมีคนช่วยบ้าง เช่น ล้างหน้า แปรงฟัน โกนหนวด
	1	ทำได้เองอย่างอิสระ
การถ่ายปัสสาวะ (Bladder)	0	มีปัญหาปัสสาวะราด หรือต้องคาสายสวนปัสสาวะ
	1	ปัสสาวะราดบางครั้ง เช่น ไม่เกินวันละครึ่ง
	2	ไม่มีปัสสาวะราด
การถ่ายอุจจาระ (Bowels)	0	มีปัญหาอุจจาระราด หรือต้องสวนอุจจาระ
	1	อุจจาระราดบางครั้ง เช่น สัปดาห์ละครั้ง
	2	ไม่มีอุจจาระราด
การอาบน้ำ (Bathing)	0	ทำเองไม่ได้
	1	ทำได้เองอย่างอิสระ ไม่ต้องมีคนคอยช่วยหรือสังเกต
การทานอาหาร (Feeding)	0	ทำเองไม่ได้
	1	พอทำได้เองแต่ต้องมีคนช่วยบ้าง เช่น ตัดชิ้นอาหารเป็นคำเล็กๆ
	2	ดื่อกินอาหารทานได้เองอย่างอิสระในระยะเวลาที่เอื้อมมือถึงได้
การใส่เสื้อผ้า (Dressing)	0	ทำเองไม่ได้
	1	พอทำได้เองแต่ต้องมีคนช่วยบ้าง
	2	ทำได้เองอย่างอิสระ เช่น กัดกระดุม รูดซิป ผูกเชือกรองเท้า
การเดินลงบันได (Stairs)	0	ทำเองไม่ได้
	1	พอทำได้เองแต่ต้องมีคนช่วยบ้าง
	2	ทำได้เองอย่างอิสระทั้งขึ้นและลงบันได

Tools for home visit care: Immobility

การประเมินความสามารถในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน (Functional assessment)

ชนิด instrumental ADL

- การทำความสะอาด (Washing and cleaning)
- การจัดเตรียมอาหาร (Cooking)
- การซื้อสิ่งของใช้ (Shopping)
- การติดต่อสื่อสาร (Communication & transport)
- การจัดการด้านการเงิน (Financial management)
- การจัดยารับประทานเอง (Drug administration)

Tools for home visit care: Nutrition

- ศึกษาชนิดของอาหารที่รับประทานเป็นประจำ
- อาหารที่ชอบ
- แหล่งที่มาของอาหาร ซื้อจากตลาด ปลุกกินเอง
- พฤติกรรมการรับประทานอาหารของสมาชิกในครอบครัว
- ก่อนหรือหลังกินข้าวชอบสูบบุหรี่หรือดื่มสุรา

Tools for home visit care: Nutrition

Nutrition

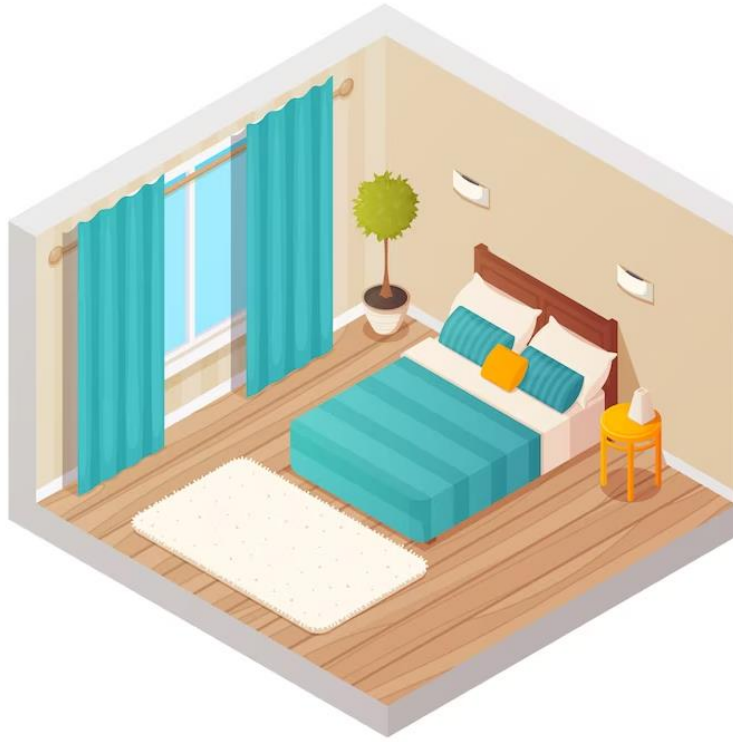
- Assess the patient's current state of nutrition, eating behaviors and food preferences.
- Permission to look in the refrigerator or cupboard can be obtained
- Healthy food preparation techniques can also be reviewed with the patient.

Tools for home visit care: Home environment

- ประเมินสภาพความเป็นอยู่
- ภายในบ้าน โปร่ง แออัด สะอาด ของวาง สัตว์เลี้ยง
ในบ้าน รูปแขวน โล่รางวัล
- ภายนอกบ้าน สิ่งแวดล้อมในชุมชน สัตว์เลี้ยง
- ลักษณะของเพื่อนบ้าน
- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัวกับชุมชน

Tools for home visit care: Home environment

- The patient's home environment should allow for privacy, social interaction and both spiritual and emotional comfort and safety.
- Don't make assumptions about social class based on the patient's physical environment.

Tools for home visit care: Other people

- ผังเครือญาติ (Family genogram)
- แผนผังความสัมพันธ์ทางสังคม (Eco-map)
- ประเมินบทบาทหน้าที่ภายในบ้านของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว
- บทบาทในชุมชนและปฏิสัมพันธ์ กับสังคม
- การเข้าถึงบริการต่างๆของสังคม

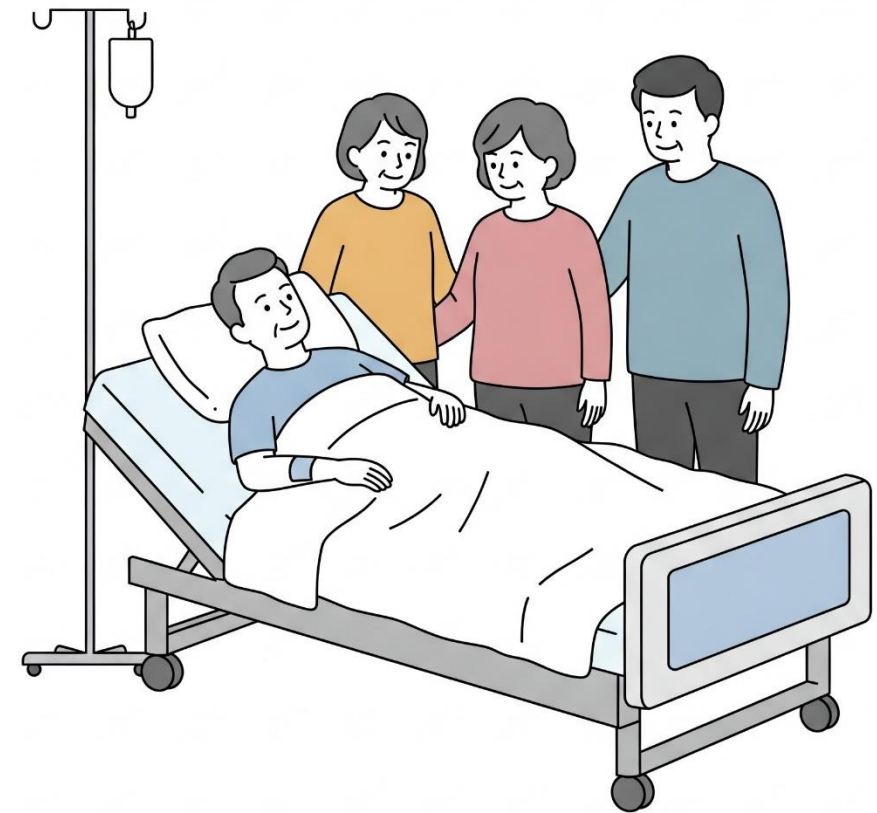
Tools for home visit care: Other people

- Family members and friends
- Discussion of a durable power of attorney and a living
- Evaluation of the caregiver's needs and risk of burnout is critically important.
- สามารถใช้ family genogram ประกอบข้อมูล

Family Genogram

- ผังเครือญาติความสัมพันธ์รากฐานของชีวิต
- 80% ของการเจ็บป่วยเกิดขึ้นและถูกเยียวยาในครอบครัวและเครือญาติ

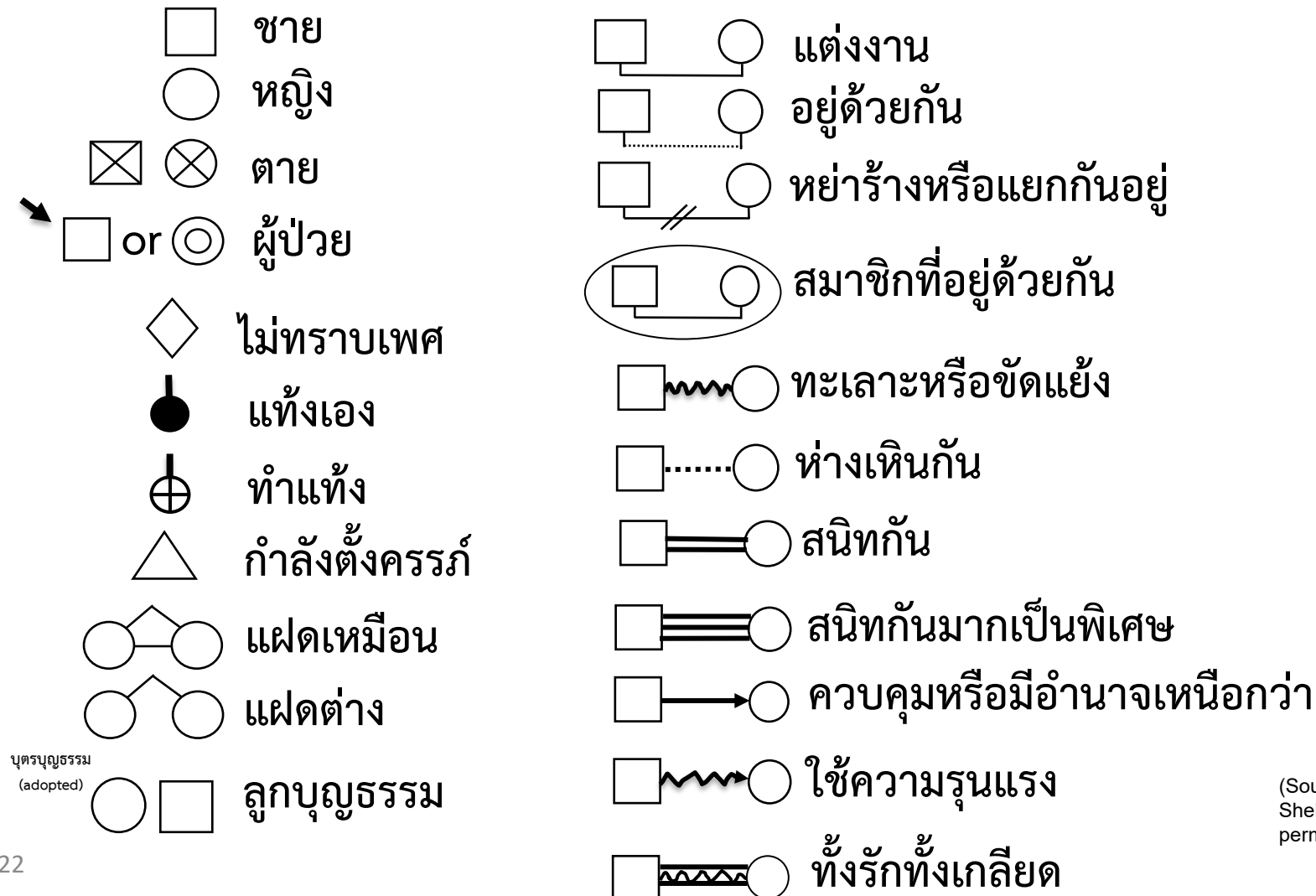

Family Genogram

- วาดผังสัญลักษณ์เข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ
- เข้าใจบทบาททางครอบครัวและสังคมของบุคคลได้ง่าย
- ทำให้สร้างความสัมพันธ์อันดีได้ง่าย
- บอกข้อมูลรายละเอียดต่างๆ
 - ✓ ความเจ็บป่วยทางกาย
 - ✓ โรคทางพันธุกรรม
 - ✓ นิสัย พฤติกรรม
 - ✓ ฐานะทางสังคม
 - ✓ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว

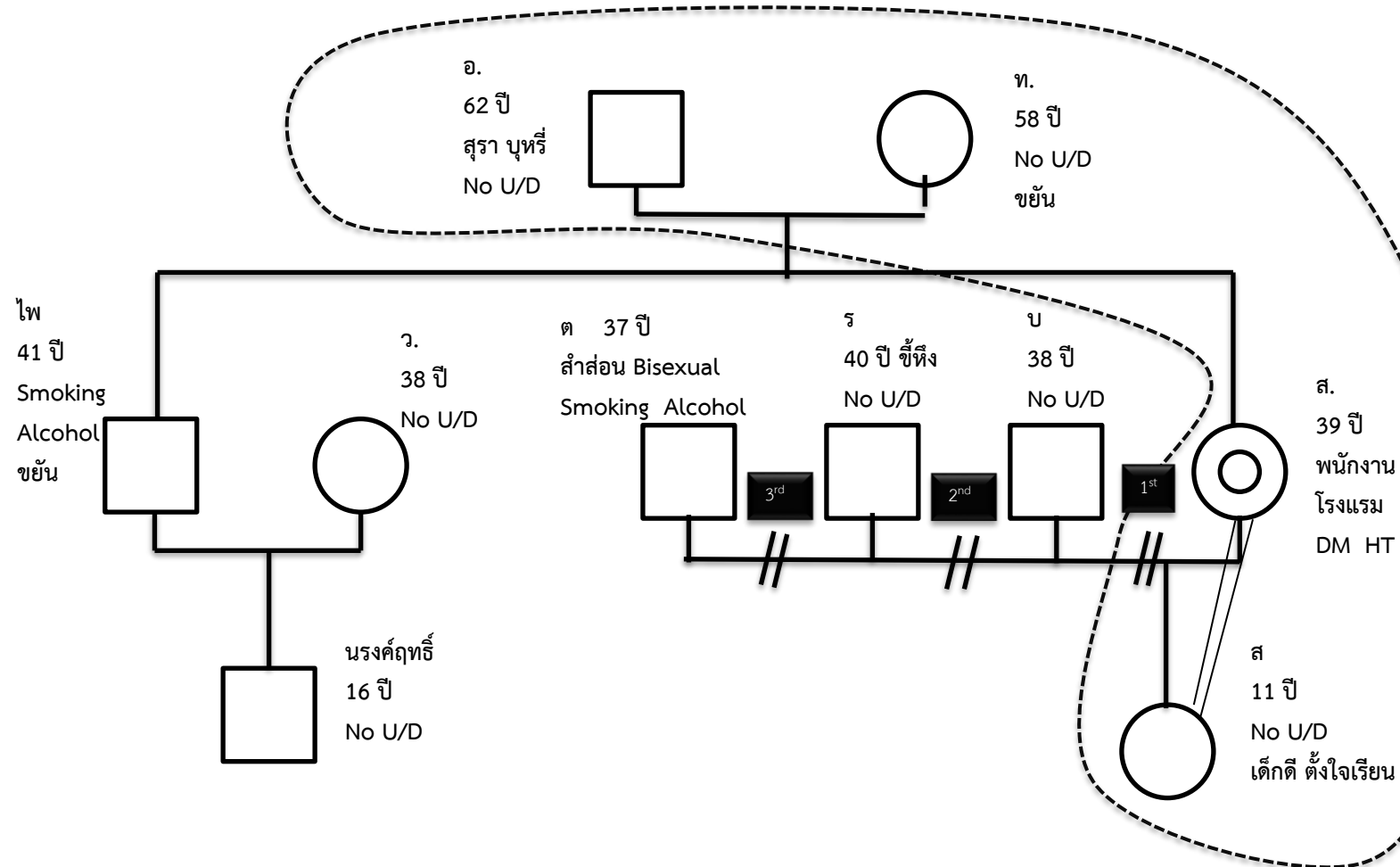
Family Genogram

สัญลักษณ์มาตรฐานสากลในการวาดแผนภูมิครอบครัว

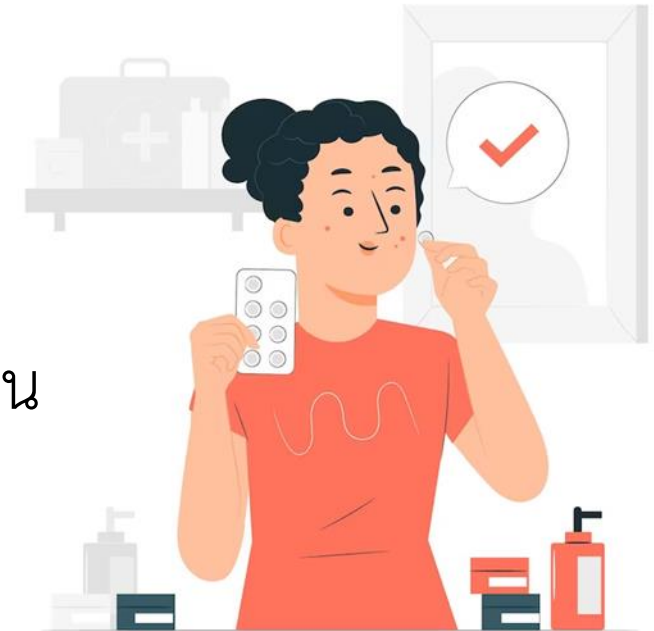
(Source: McGoldrick M, Gerson R, and Shellenberger S, 1999. Reprinted with permission.)

ตัวอย่าง Family Genogram

Tools for home visit care: Medication

- การใช้บริการด้านสุขภาพ
- ระบบการแพทย์ภาคประชาชน
- การแพทย์สมัยใหม่
- การแพทย์พื้นบ้าน หรือการแพทย์ทางเลือกอื่นๆ
- ความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ
- หากมียาเก็บอยู่ในบ้านควรเก็บข้อมูลเรื่องยาที่รับประทาน
- การเก็บยา และการเตรียมยา

Tools for home visit care: Examinations

- ให้สอบถามข้อมูลเบื้องต้นของสมาชิกในครอบครัว เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง BMI ความดันโลหิต พร้อมแปลผลนั้น
- ประเมินภาวะอื่นที่สามารถสังเกตได้ เช่น ภาวะซีด ภาวะเหลือง มีแผลที่ผิวหนัง การเคลื่อนไหว ลักษณะความพิการหรือลักษณะผิดปกติ การตรวจฟัน เป็นต้น
- ศึกษาสภาวะสุขภาพของสมาชิกในบ้านโดยให้ประเมินสุขภาพตนเองว่าอยู่ในระดับดีมาก ดี หรือแย่
- สอบถามความกังวลและความเครียดของสมาชิกครอบครัวต่อเรื่องต่างๆ เช่น โรค/ความเจ็บป่วย ปัญหาครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจ/สังคม (เท่าที่สามารถประเมินได้)

Tools for home visit care: Home safety

- การประเมินด้านความปลอดภัยภายในบ้าน ฝุ่นละออง ความรก ของวางเกะกะ ปลั๊กไฟ ธรณีประตู สภาพห้องน้ำ ความลื่นของพื้นในบ้าน
- ประเมินความปลอดภัยภายในบ้านที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ โดยเฉพาะคนสูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยในบ้าน
- เพื่อให้ปรับสภาพบ้านที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้ป่วย และสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

Tools for home visit care: Family story

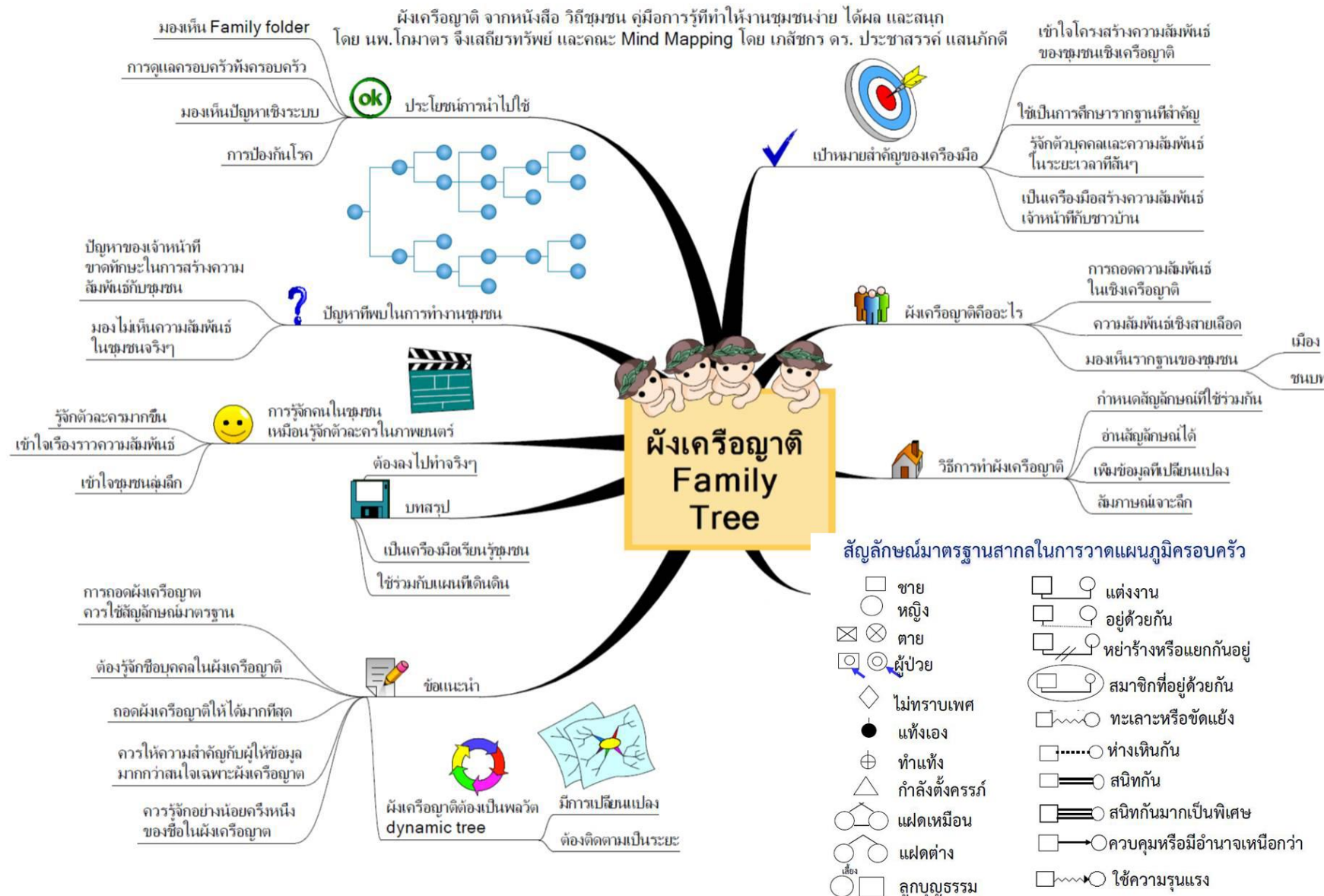
- ศึกษาความเป็นมาของครอบครัวตั้งแต่การเริ่มต้นของครอบครัว แล้วเรียงลำดับเหตุการณ์สำคัญของครอบครัว
- ประเมินความคิดความรู้สึกของสมาชิกในครอบครัวต่อเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เหล่านั้น
- ตัวอย่างเหตุการณ์ของครอบครัวสุขภาวะ เช่น การแต่งงานของคนในครอบครัว การประสบความสำเร็จของลูกหลาน การมีครอบครัวที่อบอุ่นคอยช่วยเหลือกัน
- ตัวอย่างเหตุการณ์ของครอบครัวทุกภาวะ เช่น การประสบอุบัติเหตุของคนในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวป่วยเป็นโรคร้ายแรง เช่น มะเร็ง การล้มป่วยของคนที่เป็นเสาหลักครอบครัว เป็นต้น

เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล

- ลำดับแรก ควรแนะนำตัวและสร้างความคุ้นเคย
- ขออนุญาตจดบันทึกข้อมูลที่จำเป็นจากการสัมภาษณ์
- ถ้าไม่มีความรู้พอ ไม่แน่ใจ ไม่ควรให้คำแนะนำในทันที
- ระวังกริยามารยาทที่จะถูกเข้าใจว่าเป็นการดูถูกดูหมิ่น
- ต้องคำนึงถึงความปลอดภัย เลือกเวลา สถานที่ในการพูดคุย
- ให้พูดคุยอย่างเป็นกันเอง
- ข้อมูลบางอย่างต้องใช้เวลาในการทำ ความคุ้นเคย
- หากมีปัญหาย่างใดเกิดขึ้น ให้ปรึกษาอาจารย์ประจำเขต
- สามารถเก็บข้อมูลจากครอบครัวที่สนใจ ในช่วงที่ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

การศึกษาครอบครัว: เครื่องมือศึกษาวิถีชุมชน

แหล่งสืบค้นศึกษาเพิ่มเติม

<https://kkucommmed.kku.ac.th/>

โครงการฝึกภาคสนามร่วมฯ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับคณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย

หน้าหลัก

ข่าวสาร

ประวัติ

แนะนำการฝึก

ปฏิทิน/กำหนดการ

ติดต่อกรรมการฯ

วิชาการ

LIFE LEARN LESSON

YOUTUBE

หน้าหลัก

มาตรการการป้องกันการติดเชื้อและแพร่กระจายเชื้อนักศึกษาและคณาจารย์การฝึกภาคสนามร่วมฯ ในสถานการณ์การระบาด COVID-19

“ การฝึกภาคสนามครั้งนี้ นักศึกษาอาจไม่สามารถออกฝึกปฏิบัติงานในชุมชนเต็มรูปแบบ แต่คณาจารย์ทุกท่านหวังเป็นอย่างยิ่งว่า นักศึกษาจะได้รับความรู้ และฝึกฝนทักษะการทำงานร่วมกัน ในรูปแบบการเรียนที่เหมาะสมกับบริบทสถานการณ์ในปัจจุบัน ”

สำหรับนักศึกษา

คู่มือการฝึกภาคสนามร่วม

เอกสารประกอบคำบรรยาย

ปฏิทินและกำหนดการ

รายชื่อนักศึกษา

ยานพาหนะ พัสดุ และเวชภัณฑ์

แผนที่

Youtube Channel

สำหรับอาจารย์

คำสั่ง

คู่มือการฝึกภาคสนามร่วม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2568

ครั้งที่ 43

ระหว่างวันที่ 10 - 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2568